

BISSCHOP MATTHIAS LAMBRECHT EN EEN GEVAL VAN HEKSERIJ TE BRUGGE IN 1596

DRIES VANYSACKER^o

In het jaar 1596 was de stad Brugge in de ban van een echte heksenwaan : niet minder dan vijftientig personen werden op één of andere manier verdacht van hekserij¹. Zo ook het bejaarde echtpaar Michiel Van Hille en Goolkin Van Ghistele, respectievelijk 73 en 67 jaar, wonende in de Linde bij de Smedenpoort.

Via de bewaarde gerechtelijke bronnen² — de verhoren van de betichten en de verhalen van de door de Brugse stadsschepenen en hun collega's van het Brugse Vrije opgeroepen getuigen — blijkt dat afgunst de diepere oorzaak was van hun aanhouding. Goolkins eerste woorden aan de schepenen van het Brugse Vrije zijn daarover zeer duidelijk. Ze zei hen namelijk dat ze erg benijd werd omdat ze zo ijverig was en — in tegenstelling tot haar bureu — geen schuldeisers had. Bij nader toezien blijkt het echtpaar Van Hille inderdaad vrij ondernemend geweest te zijn en dit vooral op het vlak

^oLic. geschiedenis ; Vinkenweg 10, 8470 De Panne.

1. Meer informatie over de heksenwaan van 1596 vindt men bij J. MONBALLYU *Toverij en hekserij te Kortrijk en te Brugge in het jaar 1596*, in : *Volkskunde*, dl. LXXXI (1980), pp. 183-195 en bij D. VANYSACKER, *Heksenprocessen in de stad Brugge (XVIde-XVIIde eeuw)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U.L., promotor Prof. J. MONBALLYU), Leuven, 1985, 2 delen. Over M. Lambrecht, zie A. DEWITTE, *Mathias Lambrecht (1596-1602)*, in : M. CLOET, B. JANSSENS de BISTHOVEN, R. BOUDENS, *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1984, pp. 50-53.

2. Deze bronnen bevinden zich in het Rijksarchief te Brugge : R.A.B., *Stad Brugge*, 661 ter (1585-1596), f. 159v ; R.A.B., *Stad Brugge*, 662 (1594-1601), f. 70r, 72v, 88v, 89v ; R.A.B., *Brugse Vrije*, reg. 17041 (1595-1599), f. 116r-118r, 121r-125r, 127v-130v en 134r-135r.

van geld winnen³. Met alle gevolgen van dien : ruzies konden niet uitblijven. Goolkin kreeg op een keer een tang naar het hoofd geworpen toen ze bij een man haar geld ging eisen en Michiel werd door een dronken buur zijn zaligheid gezegd : «*Ghy waert liever ghebrant dan een braembus, ghy heechst (eist) dat ghelt, en het is al monopolie (woeker, afspraak) onder elcanderen !*»⁴.

Alles wijst er dus op dat Goolkin en Michiel een slechte reputatie verworven hadden door hun te opvallende financiële ijver. Algauw werden ze verweten voor tovenaars, en dat wisten ze wel, alhoewel ze dit voor de schepenbank ontkenden. Michiel moet ooit eens op de nachtwact tegen een man gezegd hebben : «*dat er een maere (gerucht) achter hem ghync dat hij een tooveraere was ende dat hij wilde dat myne heeren (de schepenen) hem vynghen omdat hij hem zoude als dan mueghen doen ontschuldighen*». Alle getuigen bevestigden trouwens dat «*zulcke maere*» reeds vele jaren achter het echtpaar ging⁵. Wat er ook van zij, toen er een paar brouwerijen in de maand mei 1596 te Brugge betoverd waren, verdachten de herbergiers tijdens het vooronderzoek unaniem Goolkin en Michiel.

Aangehouden op 30 mei, werd Michiel op 19 juni vrijgelaten op borgstelling⁶. Maar met zijn vrouw gebeurde een echt drama. Overgeleverd aan de grillen van de schepenen van het Brugse Vrije, werd ze op 18 september eerst naakt op de pijnbank gezet, daarna in de palei opgehangen en geseseld met scherpe roeden⁷. Toen ze nog niks wou bekennen, stak men een grote speld in een litteken boven

3. Men zou zelfs kunnen zeggen dat hun geldhonger nogal opvallend was. Zo hadden ze in een paar gevallen door hen toegestane leningen nogal vroeg en hard teruggeëist. Meer hierover bij D. VANYSACKER, *op. cit.*, pp. 213-214.

4. zie R.A.B., *Brugse Vrije*, reg. 17041, f. 117v-118r en f. 123r-124v.

5. zie R.A.B., *Brugse Vrije*, reg. 17041, f. 117v-118r ; R.A.B., *Stad Brugge*, 662, f. 70r en R.A.B., *Stad Brugge*, 661 ter, f. 159v.

6. zie A.R.A. BRUSSEL, Rekenkamer nr. 13735, *Baljuwsrekening Brugge 1591-1598*, f. 25r.

7. De palei of *polre, poleye* was een katrol of een windas, waarmee de verdachte aan een touw hangend, werd uitgerokken door hem beurtelings op en neer te laten. Meestal werden de handen op de rug samengebonden en over het hoofd naar voren gebracht, waardoor ze onvermijdelijk ontwricht werden. Vaak hing men nog zware gewichten aan de voeten. (zie L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen - 's Gravenhage, 1947, p. 140).

op haar linker bil : ze gaf echter geen teken van pijn. Men liet haar dan los, en men zette haar een tijdje op de pijnbank. Nadat ze ietwat uitgerust had, werd ze opnieuw in de palei gehangen gedurende een paternoster⁸. Volgens de griffier hield ze toen haar adem in en scheen het alsof ze dood was. De geschrokken schepenen lieten haar onmiddellijk naar beneden, maar Goolkin leefde nog. Men vroeg haar of ze daar misschien wat gerust had en ze antwoordde dat ze er wat geslapen had ! De schepenen betrouwden het zaakje niet en vroegen haar of den bozen bij haar was. Ze knikte eens met het hoofd, maar ze kon niet spreken, en ze zat «*met huere tonghe dobbel in hueren mont...* ». Dit is het laatste wat de griffier noteerde en waarschijnlijk was Goolkin op dit ogenblik voor eeuwig ingeslapen⁹. In elk geval stierf ze tijdens de foltering en haar man Michiel mocht toen haar levenloze lichaam meenemen¹⁰.

Dit drama was daarmee echter nog niet ten einde. Een notitie in de *acta episcopatus* van 19 september 1596 — die hieronder uitgegeven wordt — vermeldt namelijk dat Matthias Lambrecht, de derde bisschop van Brugge, nog op dezelfde avond van Goolkins dood op de hoogte van het gebeuren werd gebracht. De bisschop vernam dat Goolkin tijdens de pijniging aan stokslagen bezweken was. Ze had niks bekend. Maar mocht haar lichaam wel begraven worden in de gewijde aarde ?

De bisschop hield zijn antwoord tot de volgende morgen in beraad en ondervroeg die dag zijn raadsheren gegraduateerde kannuniken, en vier geneesheren en chirurgijnen. Deze laatsten getuigden dat de

8. De duur van een paternoster hangt af van de betekenis die de griffier geeft aan het begrip. Ofwel bedoelt hij de tijd die nodig is voor het bidden van een onzevader. Ofwel bedoelt hij de tijd nodig voor het bidden van een rozenkrans. Gaat het om een verkorte rozenkrans, dit is een gebed samengesteld uit 5 zogenaamde tientjes, d.w.z. groepen van 10 weesgegroeten, telkens voorafgegaan door één onzevader, dan zou Goolkin zowat een 10-tal minuten in de palei gehangen hebben. Gaat het om een hele rozenkrans, m.a.w. 15 tientjes, dan zou dit zowat een klein half uur geduurd hebben. We vermoeden dat het om het eerste geval gaat — dus in de betekenis van de duur van een onzevader — daar de griffier een welbepaald tijdstip van de foltering beschrijft.

9. R.A.B., *Brugse Vrije*, reg. 17041, f. 134v-135r.

10. A.R.A. BRUSSEL, Rekenkamer nr. 13735, *Baljuwsrekening Brugge 1591-1598*, f. 24v-25v.

duivel Goolkin geen geweld had toegebracht¹¹. Daarop trok de bisschop bij de pastoor van de tweede portie van de Sint-Salvatorparochiekerk van Brugge na of Goolkin haar jaarlijkse paasplicht had vervuld. Tenslotte gaf hij de toestemming om Goolkin te begraven in de gewijde grond. Dit moest evenwel 's nachts gebeuren en zonder klokgelui, lijkstoet of plechtige uitvaart. Enkel private missen werden toegelaten. Opmerkelijk is de vermelding dat die Godelieve (Goolkin) toch erg verdacht bleef, ofschoon haar schuld niet onweerlegbaar bewezen was.¹²

11. waarschijnlijk gingen de geneesheren en chirurgijnen na of Goolkin geen duivelsmerk op haar lichaam had.

12. Hierbij wil ik graag kanunnik B. Janssens de Bisthoven en professor M. Cloet danken voor hun gewaardeerde hulp bij de uitgave van deze tekst.

BIJLAGE

Notitie betreffende de toelating tot begraven van Goolkin, echtgenote van Michiel Van Hille

- B.A.B., B 5 (Registrum actorum episcopalium sub Reverendissimo in Christo Patre ac Domino Matthia Lambrecht Episcopo Brugensi tertio, incipiens a 19 augusti anno 1596 per me M. Philippum Lepelaere), f. 2v (die decima nona mensis septembris 1596)

Reverendissimus Dominus concessit pastori argenteae seu secundae portionis Sancti Salvatoris ut possit sepelire corpus Godelaevae, uxoris Michaelis Van Hille, quae ut saga et malefica fuit aliquamdiu captiva et in loco torturae pridie mortua. Nam cum pridie sub vesperam Reverendus Dominus intellexisset eam post eculeum et quaedam tormenta virgarum obiisse nihilque confessam neque conversam fuisse, et instanter requireretur ut in eius ecclesiam sepulturam consentiret, responsum distulit in crastinum. Quo die occurrente canonicos graduatos suo concilio addictos convocavit et auditis informationibus super infamia prefatae Godelaevae indictae captivae, auditus etiam quatuor medicis et chirurgis, qui ea de causa venerant ad domum Reverendissimi Domini attestantibus quod ei demon nihil violentiae intulisset, audito etiam eius prefato pastore quod singulis annis et nominatim in festo Paschae preterito ecclesiae praeceptis obedivisset, consensit ut noctu sepeliretur in loco sacro sine pulsu et pompa et ut non fierent exequiae solemnes sed earum loco celebrarentur privatae missae fierentque elemosinae pro refrigerio eiusdem. De prefatorum duorum consilio et unanimi assensu. Et licet de maleficio convicta non fuerit, constat tamen eam vehementer suspectam fuisse.

